

Excavacions i sondeigs a Girona: Les obres del Passeig Arqueològic

(1)

per
Josep M.ª Nolla

I) Introducció:

L'any 1959 s'inicià la urbanització d'un dels sectors monumentals més importants de Girona que fins llavors havia estat molt abandonat. Aquesta part de la ciutat que d'aleshores ençà, s'anomena **Passeig Arqueològic**, comença a la banda Est del Portal de Sobreportes i arribà fins a la capella i portalada de Sant Cristòfol, situades davant de les impressionants ruïnes de la torre Gironella (1).

Tota aquesta zona presenta un especial interès des d'un punt de vista històric i artístic per a la ciutat. Al seu entorn s'alcen algunes de les construccions civils, eclesiàstiques i militars més monumentals de Girona (Banys Àrabs, Església de Sant Lluç, torre de Cornèlia, torre Júlia, capella de Sant Cristòfol..., etc.) (2), que passaven desapercebuts i que eren difícilment visitables al gran públic per la incomoditat dels accessos. Aquest projecte de la municipalitat (un pla molt ambiciós de bon començament i que havia de voltar bona part de les antigues muralles de la ciutat revalcritzant zones tan interessants com l'ocupada per la torre Gironella), recuperà per a Girona tot aquest sector. Les obres, molt lentes, cares i complexes s'allargaren ben bé durant cinc anys (1959-1964).

II) Les possibilitats arqueològiques del sector:

El projecte oferia un viu interès des d'un punt de vista arqueològic per diverses circumstàncies. En efecte, el perímetre de la «Força Vella» i l'antic perímetre de la ciutat romana es superposen (3), cosa que feia lògic pensar en treballes importants. Per altra banda, les exploracions i estudi de les fortificacions romanes de Gerunda fou obra de l'Institut d'Estudis Catalans i, particularment d'En Josep de C. Serra i Ràfols que hi dedicà algunes campanyes i diverses publicacions (4). Aquesta tasca resta encara com el treball més sòlid i més científic sobre el tema, llevat d'unes petites descobertes noves i d'unes quantes precisions de detall. Malauradament en Serra i Ràfols començà les exploracions per la torre Gironella i

(1) Agraïm a Aurora Martín, directora del S.I.A. de la Diputació, la gentilesa d'haver posat a la nostra disposició els materials arqueològics d'aquesta campanya, el **Diari d'excavacions** i tota la documentació gràfica que es guarda als arxius de la institució.

(2) Sobre l'evolució urbana i els edificis d'aquest sector podeu consultar: J. MARQUÉS CASANOVAS, **El paseo arqueológico de Gerona**, a **Anales del Instituto de Estudios Gerundenses**, XVI, 1963, pàg. 123-183.

(3) La «Força Vella», autèntica acrópolis de la ciutat durant la Baixa Edat Mitjana, era defensada en la major part del perímetre per les antigues fortificacions romanes, reforçades i completades en època comtal i posteriorment.

(4) Bàsicament, J. de C. SERRA I RÀFOLS: **Les muralles ibèriques i romanes de Girona**, a **Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans**, VIII, 1927-1931, pàgs. 69-85. La bibliografia completa d'aquest autor referent a aquest tema a: Josep M.ª NOLLA, **Serra i Ràfols i el coneixement científic de l'antiga Gerunda**, a **Revista de Girona**, 84, 1978, pàgs. 257-263.

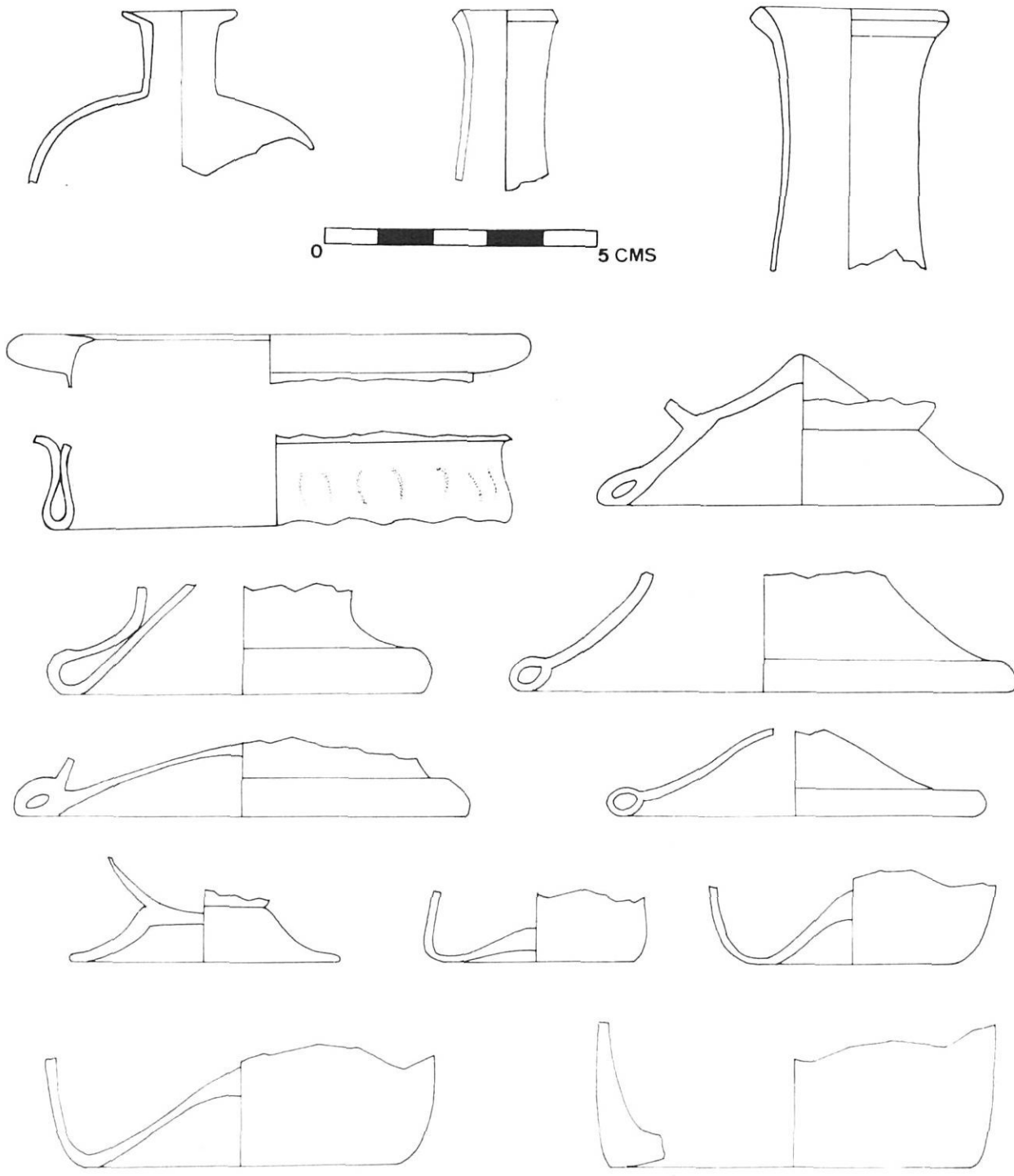

Figura 1. - Fragments de vasets de vidre procedents del pati del col·legi del Cor de Maria.

estudià en profunditat el costat Sud i Oest del perímetre de la ciutat de planta triangular, i només una petita part del costat Nord, la que ocupa la plaça de Sant Feliu fins al portal de Scbreportes.

Així, doncs, s'oferia la possibilitat de continuar i completar la tasca iniciada per en Serra i Ràfols i es podia pensar a resoldre definitivament el problema plantejat per la direcció real de les muralles romanes, únicament sospitat des d'aquest punt fins a la torre Gironella, i l'existència de dues torres amb noms tan llatins com són Júlia i Cornèlia.

Menys probable era la localització de construccions fora muralla, de restes de l'antiga necròpolis que cal sospitar que s'estenia fora muralla entorn del camí que duia a les Gallies. Tota aquesta àrea, ocupada contínuament al llarg dels anys, ha estat remenada profundament i d'una manera especial a principis del segle XVIII (1710-1711) quan es fortificà bona part del sector ocupat, ara, pel **Passeig Arqueològic**, dins del marc general de la guerra de successió. Malgrat tot, calia pensar amb la recuperació de material arqueològic amb certa quantitat en tractar-se d'un lloc especialment indicat per a ésser utilitzat com abocador de runes i escombraries procedents de la ciutat (5).

Com veurem més endavant, els objectius inicials es compliren sistemàticament, tot i que algunes de les preguntes formulades en un principi com a objectius principals de l'exploració no van obtenir resposta. En canvi, el material arqueològic recuperat, ceràmica bàsica, és força interessant i molt complet, com si es tractés d'un pàl·lis i llunyà reflex de totes les troballes que s'han anat fent a Girona al llarg dels anys, que han permès reconstruir d'una manera més o menys completa la història més antiga d'aquesta ciutat (6).

III) Prospeccions, excavacions i sondeigs:

En Miquel Oliva, tristament mort, i el Servei d'Investigacions Arqueològiques, van veure-hi, de seguida, la possibilitat magnífica i única que ofería des d'un punt de vista arqueològic, tot aquest seguit de rebaixaments de terra, agençaments, de remocions i de pavimentacions que comportava la urbanització d'aquest sector. Per regla general, a l'aguait de totes aquestes feines, s'anava recollint tot allò que s'anava trobant i de tant en tant, i quan les possibilitats i l'indret ho indicaven, s'efectuaven cates estratigràfiques de control. Així, durant aquest cinc llargs anys es continuà sense perdre les esperances amb el pla inicialment establert.

(5) MARQUÈS CASANOVAS: **El paseo...**, citat, pàgines 131-132.

(6) Un inventari de les excavacions i troballes fetes a Girona al llarg dels anys podeu veure'la: J. M.ª NOLLA BRUFAU, **La ciudad romana de Gerunda**, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1978 (resum de la Tesi doctoral).

Però tal vegada la manca de troballes espectaculars o resultats immediats, la llarga durada de les obres o altres raons que no cal comentar, han estat la causa que ens hagi arribat una pobra documentació sobre aquestes exploracions que fan de mal seguir els treballs realitzats. Podem fer cas únicament d'un breu **Diari d'Excavacions** amb un seguit d'indicacions molt generals, redactat sense cap dubte, «a posteriori», d'unes quantes fotografies i a la informació facilitada per les caixes de material guardades al magatzem amb indicacions molt precises, a cops, del lloc de procedència.

Això farà que la reconstrucció de cinc llargs anys de treball sigui del tot incompleta, encara que hagim bastit un esquema més o menys aproximat.

Veurem, doncs, en primer lloc i d'una manera molt superficial, les obres realitzades durant aquest temps i, a continuació, les troballes que es pogueren recuperar.

Les obres començaren pel costat de baix, al peu de la torre oriental del portal de Sobreportes i seguiren tot al llarg del carrer de Sacsimor (7) fins davant dels banys Àrabs. Primerament va caldre fer més petit i reorganitzar el pati posterior del Colegi del Cor de Maria. Pel que sabem, aquestes obres es dugueren a terme entre els anys 1959 i 1961 i s'hi recolliren mostres importants de ceràmica medieval, moderna (vidriada), ceràmica grollera grisa i fumada, tan típica de la ciutat, fragments de «Tegulae» i «Imbrices» i vasets de vidre.

Foren diverses les cates estratigràfiques obertes al carrer de Sacsimor, sense però que ens hagi estat possible de determinar-ne el lloc exacte. La més ambiciosa s'obrí davant de la façana dels Banys Àrabs, i mesurava 3,40 metres d'amplada. Després de quatre nivells (paviment i nivellació, terres cremades i dues possibles nivellacions més) s'arribava a la terra estèril damunt mateix de la roca natural a 1,13 metres de profunditat. Abans, però, es completaren en aquest mateix indret (carrer de Sacsimor) tres altres cates, amb resultats molt semblants. Pel que fa a les troballes arqueològiques de cada un dels nivells que hem pogut estudiar, fan pensar amb remocions i moviments de terra considerables, al localitzar-se de tot en cada estrat.

Aquestes exploracions varen fer possible la localització d'unes sitges molt dubtoses, a l'interior de les quals s'hi trobaren alguns fragments de ceràmica que van ser molt mal interpretats, en creure el seu descobridor que calia datar en èpoques molt llunyanes. Ara sabem, però, que es tracta d'un tipus de ceràmica gro-

(7) També anomenat carrer de Sarracines, dels Còdols, Blanqueria, Montcada i alguns altres al llarg dels segles (MARQUÈS CASANOVAS, **El paseo...**, citat, pàgs. 123-131).

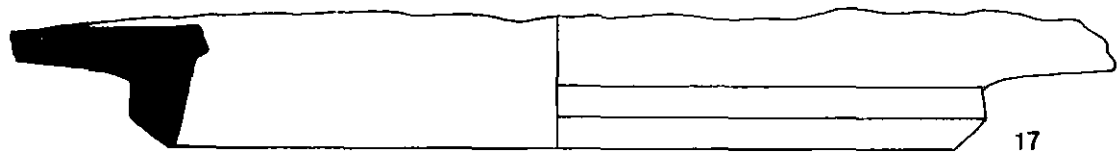
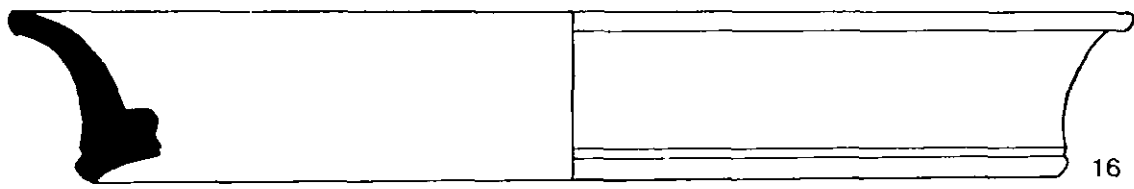
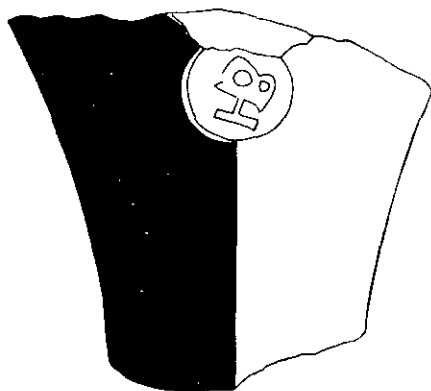
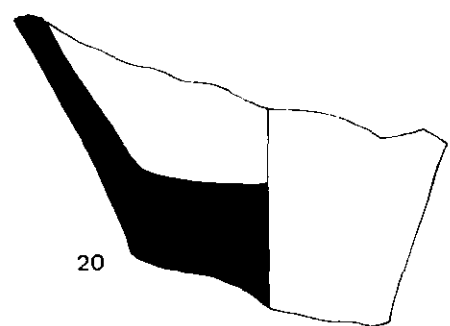
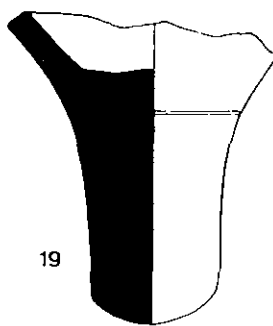
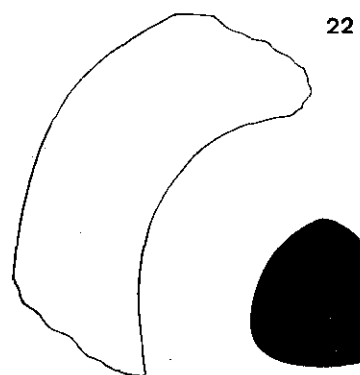

Figura 2. - T. S. Sud gàl·lica. Pati del Col·legi del Cor de Maria.

21

22

Figura 3. - Fragments d'àmfora. Pati del Col·legi del Cor de Maria.

llera, molt tardana, que es localitza, força sovint, en aquesta ciutat (8).

A partir d'aquí, les exploracions se centren a peu de muralla, per a intentar descobrir, si existien, els fonaments romans, i paral·lelament s'anava controlant el treball de la brigada. Del resultat d'aquestes prospeccions en parlarem més endavant.

V) El material recuperat: Sector I. Pati del Cor de Maria.

1. Diàmetre de la boca: 21 mm. (fig. 1). Petita ampolleta de cos globular, coll cilíndric no gaire alt i llavi molt senzill, exvassat. Vidre de color gris perla, exfoliacions (escames).
2. Diàmetre de la boca: 17 mm. (fig. 1). Fragment d'un ungüentari (?) de coll tronccònic, alt i llavi petit, triangular. Vidre transparent, verd clar i amb exfoliacions de color gris perla.
3. Diàmetre de la boca: 16 mm. (fig. 1). Coll d'ungüentari, quasi cilíndric. Llavi ben indicat, triangular. Vidre de color verdós i amb escames de color gris perla.
4. Diàmetre de la boca: 91 mm. (fig. 1). Llavi arrodonit i ben diferenciat. Vidre verdós, amb exfoliacions irridiscent.
5. Diàmetre de la base: 82 mm. (fig. 1). Peu curiós, format per un doblegament, característic de la paret. La superfície de repòs és discontinua i queda reduïda a uns quants punts. La paret externa del peu és decorada a base de suaus impressions continuades. Vidre de color vermellós amb exfoliacions de color gris perla i irridiscent.
6. Diàmetre de la base: 72 mm. (fig. 1). Suport d'una petita copa, de peu format per un doblegament de la paret. Fons intern molt alt. Vidre de color verd fosc, opac, amb exfoliacions marronoses i griseses.
7. Diàmetre de la base: 66 mm. (fig. 1). Peu ben marcat, format per un doblegament del peu, no massa alt i arrodonit. Vidre blanquinós deslluït, amb exfoliacions verdes i violetes.
8. Diàmetre de la base: 90 mm. (fig. 1). Peu ben marcat, format per un doblegament de la paret. Vidre opac de color verdós.
9. Diàmetre de la base: 81 mm. (fig. 1). Forma que recorda el «pixis». Peu format per un doblec de la paret. Vidre de color

gris perla, opac i amb exfoliacions marronoses.

10. Diàmetre de la base: 65 mm. (fig. 1). Peu format per un doblec de la paret. Semblant als anteriors. Vidre transparent, verd i amb exfoliacions de color gris perla.
11. Diàmetre de la base: 49 mm. (fig. 1). Fragment d'una petita copa. Vidre de color verdós, transparent i amb exfoliacions daurades i griseses.
12. Diàmetre de la base: 35 mm. (fig. 1). Petit vaset sense peu i base quasi plana. Vidre verdós i transparent amb escames.
13. Diàmetre de la base: 32 mm. (fig. 1). Forma semblant a l'anterior. Vidre de color verd clar, transparent i amb exfoliacions.
14. Diàmetre de la base: 56 mm. (fig. 1). Semblant a l'anterior. Vidre opac, verd i amb exfoliacions de color gris perla.
15. Diàmetre de la base: 65 mm. (fig. 1). Semblant a l'anterior, amb les parets més rebustes. Vidre verd clar, opac i exfoliacions.
16. Diàmetre de la boca: 148 mm. (fig. 2). Terra sigillata sud-gàllica. Forma indeterminada. Plat petit, carenat i llavi obert. Argila vermellova, dura i uniforme. Vernís ben repartit, fi i de qualitat, de color vermellós beige.
17. Diàmetre de la base: 103 mm. (fig. 2). Terra sigillata sud-gàllica. Forma indeterminada (Dragendorff 15, 16, 17 o 18). Argila dura i uniforme de color rosat. Vernís opac ben repartit i de qualitat. Color vermellós-beige.
18. Diàmetre indeterminat (fig. 3). Àmfora. Forma indeterminada. Llavi robust, alt i externament arrodonit i amb un solc profund. Argila dura, rugosa, amb desgredant visible. De color beige.
19. Peu d'àmfora cilíndric i amb la punta arrodonida. Argila de color rosat, amb desgredant visible, dura i rugosa (fig. 3).
20. Pivots d'àmfora troncoconic. Forma Dressel 1. Argila dura i rugosa, de color vermellós. Engalba groga a la paret externa. Àmfora de vi, itàlica (fig. 3).
21. Peu d'àmfora troncoconic. Forma Dressel 2/4 de la tarragonesa. Argila vermellova, dura, rugosa, amb gran desgredant sorros. A l'inici del pivot una estampilla circular (27 mm. de diàmetre) amb la marca HB (unida) (fig. 3).
22. Rebusta nansa d'àmfora de secció triangular. Forma Dressel 20. Àmfora d'oli de la Bètica. Argila beige, pigallada de puntets negres i brillants, dura i rugosa (figura 3).

(8) OLIVA PRAT, M.: *Actividades de la Delegación de Excavaciones y del Servicio Provincial de Investigaciones Arqueológicas, Conservación y Catalogación de Monumentos de la Excma. Diputación de Gerona, en 1959, a Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, XIII, 1959, pág. 387.*

**Sector I. Carrer Sacsimor. Cata núm. 2
(29-7-1961)**

23. Diàmetre de la boca: 44 mm. (fig. 4).
Ungüentari de coll cilíndric, alt i llavi molt cbert. Vidre de color grisós, opac amb exfeliacions iridiscent.

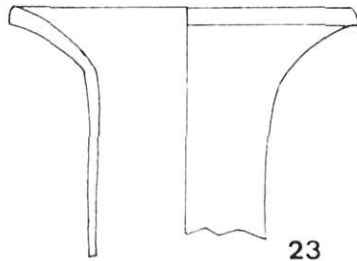

Figura 4. - Fragment d'un vaset de vidre.
Carrer Sacsimor.

Sector I. Carrer de Sacsimor. (General)

24. Diàmetre indeterminat (fig. 5).
Terra sigillata sud-gàllica. Forma Dragendorff 27.
Argila rosada, dura i molt ben depurada. Vernís opac, fi, espès, de color vermellós beige.
25. Diàmetre indeterminat (fig. 5).
Terra sigillata sud-gàllica. Possiblement forma Dragendorff 29.
Argila de color vermellós castany, dura i molt ben depurada. Vernís brillant de color vermell marronós. A la paret externa decoració feta a motlle; motius vegetals.
26. Diàmetre indeterminat (fig. 5).
Terra sigillata sud-gàllica. Forma Dragendorff 29, possiblement.
Argila uniforme, dura, de color rosat fosc. Vernís fi, ben repartit, de color vermell beige. Decoració a motlle. Motius vegetals.

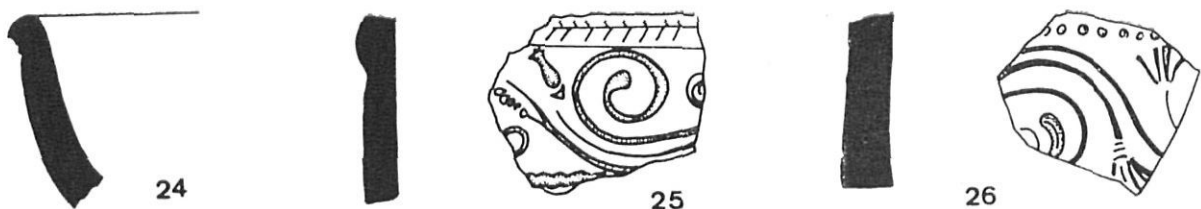

Figura 5. - Terra Sigillata. Carrer Sacsimor.

27. Diàmetre de la boca: 192 mm. (fig. 6).
Terra sigillata Clara A. Forma Lamboglia 3bs (Hayes 14 B).
Argila rugosa, granulosa, dura i de color taronjós. Vernís opac, ben repartit, de color taronja.
28. Diàmetre indeterminat: (fig. 6).
Terra sigillata sud-gàllica. Forma Dragendorff 37, possiblement.
Argila de color taronjós beige, dura i molt ben depurada. Vernís fi, ben repartit, de color vermellós. Decoració, a motlle banda d'òvuls.
29. Diàmetre de la boca: 178 mm. (fig. 6).
Ceràmica empcriana, reduïda. Bol de llavi engruixudat.
Argila uniforme, dura, ben depurada, de color gris clar. Parets externes, amb idèntiques característiques.
30. Diàmetre de la boca: 128 mm. (fig. 6).
Àmfora de vi. Forma Dressel 2/4 de la Tarragonesa.
Argila rugosa, dura, amb desgredant ben visible de color vermell. Paret externa recbverta d'una engalba beige de mala qualitat.
31. Àmfora de vi. Forma Dressel 2/4 de fabricació local (fig. 6). Nansa en forma de colze, de secció circular doble. Argila semblant a la peça núm. 30, l'engalba més grcguenca, irregular.

Sector I. Carrer Sacsimor. Davant Banys Àrabs

32. Diàmetre indeterminat (fig. 7).
Terra sigillata hispànica. Forma Dragendorff 37.
Argila dura, uniforme, de color vermellós taronja, amb partícules finíssimes brillants. Vernís fi, ben repartit de color vermellós fosc (marronós). Decoració a motlle, fris de cercles concèntrics que inscriuen una flor de quatre pètals.

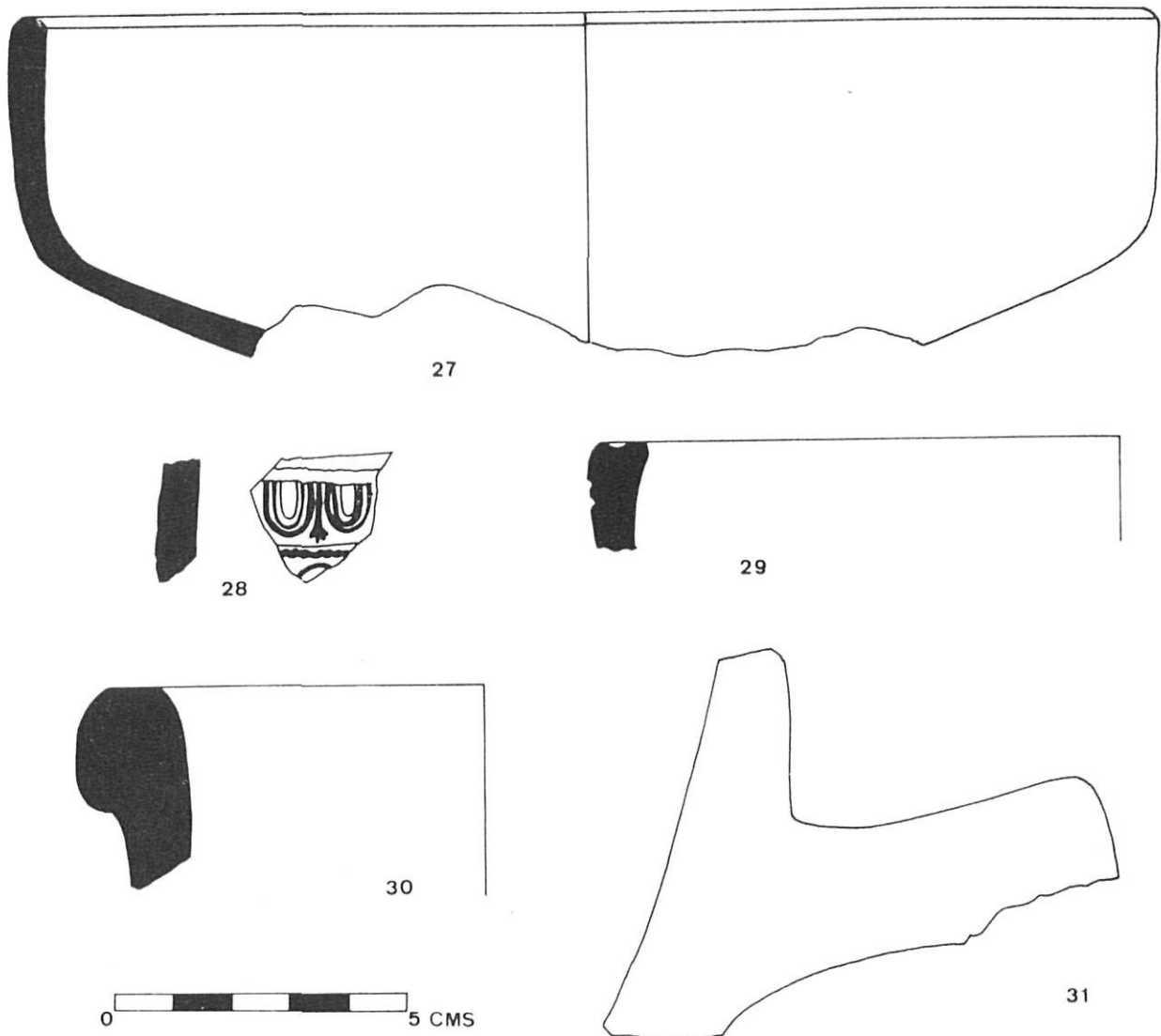

Figura 6. - Materials diversos. Carrer Sacsimor.

Sector I. Plaça Sarracines. Perforació del brollador. (4-11-1961)

33. Diàmetre de la base: 74 mm. (fig. 7).
Terra sigillata clara C. Forma Hayes 44 o Lamboglia 4/46, possiblement.
Argila uniforme, molt ben depurada, de color rosat. Vernís finíssim, suau, prim, de color taronjós clar i semi-brillant.
34. Diàmetre màxim: 43 mm. (fig. 7).
Disc de ceràmica amb una perforació central. Argila grollera de color marronós.

Sector I. Davant Banys Àrabs. Cata núm. 3 estrat VI° (1-8-1961)

35. Diàmetre de la boca: 27 mm. (fig. 7).
Ungüentari de coll alt, cilíndric i llavi exvasat.
Vidre de color verd clar, transparent, amb exfoliacions marronoses, griseses i iridiscents.
36. Magnífica nansa, esbelta i elegant, que a la part superior forma un doble replegament. De secció semi-elíptica (fig. 7).
Vidre verd clar i exfoliacions griseses.

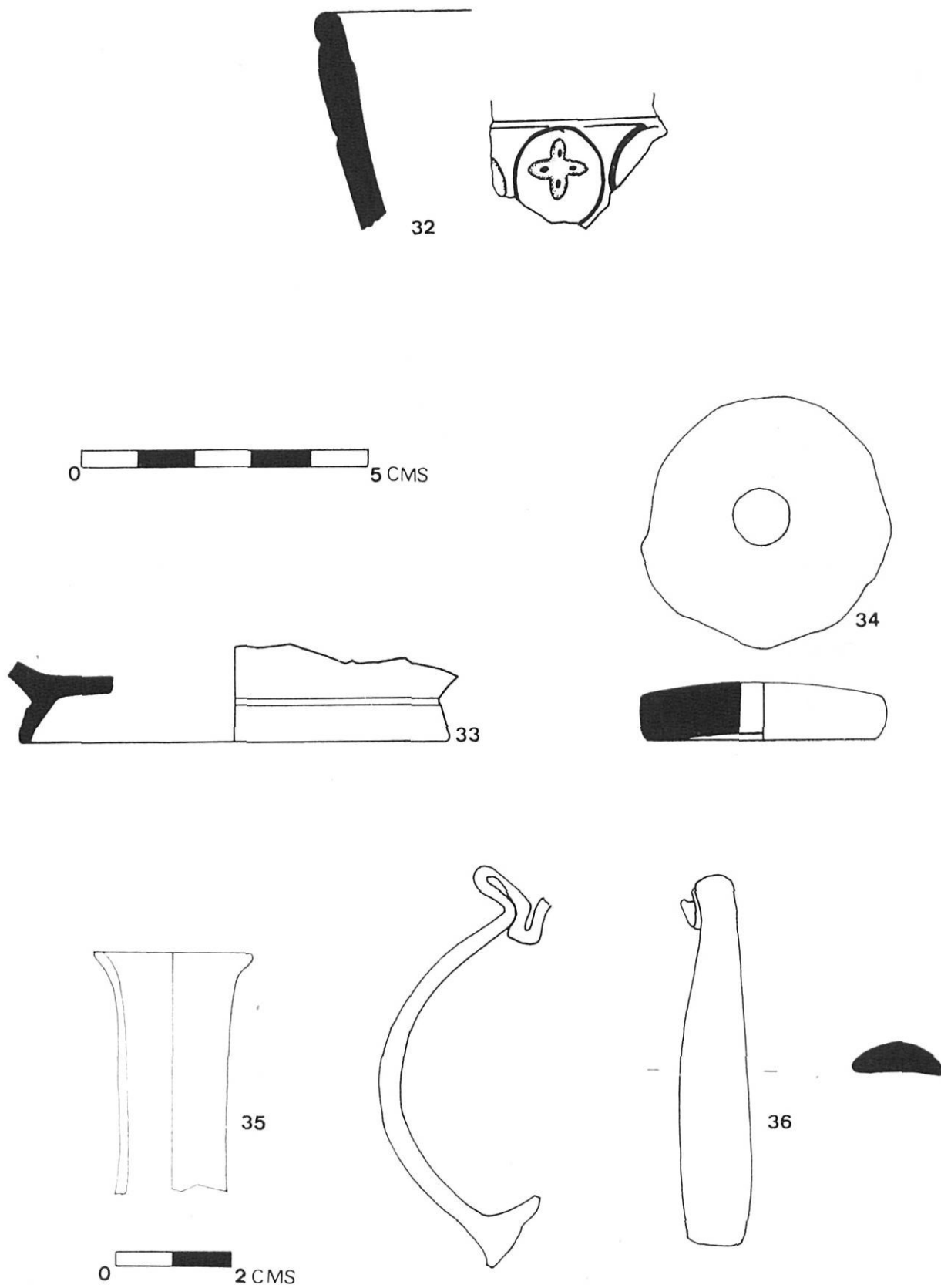

Figura 7. - Terra Sigillata. Decorada. Davant Banys Arabs. Materials diversos. Plaça Sar-racines. Fragments de vasets de vidre. Cata núm. 3. Davant Banys Arabs.